

Klasik Yunan Felsefesinde Sanat, Sanatçı ve Yaratıcılık

Bekir İNCE*, Bedri KARAYAĞMURLAR**

ÖZET

Bu makalede, Klasik Yunan felsefesinde, sistematik yaklaşımlarıyla ünlü iki düşünürü, Platon ve Aristoteles'in felsefi görüşleri doğrultusunda, sanata, sanatçıya ve yaratıcılığa bakışları yer alır. Platon'un *Devlet* kitabı ile Aristoteles'in *Poetika* adlı yapıtı doğrudan incelenerek karşılaştırma olanağı bulunmuştur.

Platon'un varlık problemini bir idealar felsefesi yönünde değerlendirmesi ve mutlak iyi, güzel ve doğrunun yalnız idealar dünyasında olduğunu kabul etmesi, zaten bir taklit (mimesis), bir yansıma olarak değerlendirdiği nesnel dünyada, sanatın konumunu da ikinci dereceden bir taklit olarak belirlemiştir. Bu görüş, günümüze kadar gelen yansıtmacı sanat kuramının ilk ortaya çıkışıdır. Platon'un öğrencisi olan Aristoteles'in, mimesis'e akılcı yaklaşımı ise sanata ve sanatçıya bir değer katmıştır. Aristoteles, sanatı insana özgü bir içtepi olarak görmüş, eğitime katkısından ve psikolojik arınma (katharsis) sağlamasından dolayı, sanata toplumsal bir misyon da yüklemiştir. İyi ile güzelin yani ahlak (etik) ile estetiğin, birbirinden ayrı değerlendirilmemiş olması, o çağda sanatı ahlaki kalıplarla sınırlamıştır. Bu sorun, aydınlanma çağına (18.yy.) gelene değin sürmüştür.

Anahtar Sözcükler: Platon, Aristoteles, Sanat, Sanat Felsefesi, Grek Estetiği, Mimesis, Katharsis, Yaratıcılık.

ABSTRACT

In this study, two famous philosopher that known their systematic approaches in Classical Greece philosophy, Plato's and Aristotle's ideas about art, artists, and creativity are contained. Plato's *State Book* and Aristotle's *Poetika Book* were investigated and they both were compared with each other.

In Plato's *World of Ideas*, absolutely good, fine, and correct were same values. According to Plato, World of Ideas were only reality and everything was imitation and impersonation in the World. So, art was also imitation from level two. This idea that is a theory of reflection in art that has come to this century was first appeared. According to Aristotle, art and artist taken on social mission, such as education and catharsis.

Keywords: Plato, Aristotle, Art, Philosophy of Art, Aesthetic of Greek, imitation, impersonation, catharsis, creativity.

Arkeolojik bulgular, insanoğlunun, yaşamı için kaçınılmaz sayılan korunma ve beslenme araç-gereçlerini akıl ettiği an, sanatsal eylemlere de geçtiğini kanıtlamaktadır. Savunma aracı olarak kullandığı baltanın, sap kısmına yaptığı işaretler (süslemeler), su içtiği kil kabın ağız

kısımındaki zig-zaglar, ilk çağlardan günümüze, genelde sanatın özeldense zanaatın, üretimle olan ilişkisini de göstermektedir. İnsanoğlu için gereksinimlerin öncelikli olduğunu kabul etmekle birlikte, antropologların bulguları "yararlıının güzelden önce geldiğini gösterir" nitelikte değildir [1].

* Bekir İnce, Arş.Gör., DEÜ Buca Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir. bekir.ince@hotmail.com

** Bedri Karayağmurlar, Doç.Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir. bedri.kyagmurlar@deu.edu.tr

İlkçağ uygarlıklarından günümüze değin sanat, estetik ve güzellik kavramlarının dönemsel koşullara bağlı olarak birbirlerinden farklı biçimlerde tanımlandığı görülmektedir. Birbiriyle çelişen ancak dayanak noktası bakımından kendi içinde tutarlı bu verilerin, tarih boyunca sürekli birikmesi, sanat alanında sınıflandırmayı ve sistematik değerlendirmeyi zorunlu kılmıştır.

Günümüzde sanatı, sistematik biçimde açıklayabilmenin en pratik yolu, tüm sanat dalları için geçerli olan (değişmeyen) ortak öğelerin ortaya konmasıyla olmuştur. Bu öğeler; **sanatçı, sanat yapıtı, sanat tüketicisi** (okuyucu, dinleyici, seyirci) ve tüm bunların içinde bulunduğu **dış dünya** yani fiziksel ve toplumsal çevredir [2].

Sanat kuramları da bu dört temel öğeden birini merkez alarak, sanatı anlamaya ve anlatmaya çalışır. Bu kuramlar sırasıyla, **Yansıtmacı Sanat Kuramı, Anlatımcı Sanat Kuramı, Duygusal Etki Kuramı, Biçimci Sanat Kuramıdır**. Burada asıl konumuz olan *Grek Estetiği*, Platon ve Aristoteles örneklemeleriyle, Yansıtmacı Sanat Kuramı'nın başlangıç evresi içinde ele alınacaktır.

YANSITMACI SANAT KURAMI (MİMESİS* KURAMI)

1. Platon (İ.Ö. 427 - 347) ve İdealar Dünyası:

Platon (Eflatun), Yunan felsefesinde hatta bütün Batı felsefesinde Sistematik Dönemi başlatan filozof olarak bilinir. Çünkü kendinden önceki dönemlerde filozoflar önce ana-varlık arayışı ile **doğaya**, metafizik olarak yönelmişler daha sonra doğa felsefesinin bir çözüm getirmediklerini gören Sofistler, **insanı**, faydacı (pragmatist) bir anlayışla ele almışlardır. Oysa, Platon ile birlikte felsefenin ana ilkesi genel olarak **varlığa** (ontos) yönelir. Platon, varlık problemini bir *idealar* felsefesi yönünde geliştirerek bir *idealar* metafiziğine ulaşır.

* **Mimesis** : Çoğunlukla taklit, yansıtma, benzetme olarak anlaşılır. Yalnız sanatı belirleyen bir motif değil, aynı zamanda *antik kültürü* belirleyen *ana kategorilerden* biri olarak da anlaşılmalıdır. Buradan yola çıkarak tüm Batı kültürü ve edebiyatının temeli olarak görmemiz de olasıdır. Filolojik kökeni bir tarafa bırakılırsa, bu sözcüğe, *sanı ve aldatma* anlamları yüklenmesi, ancak Platon'un Devlet'i ile olmuştur. (İsmail TUNALI, *Grek Estetik'i*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 73)

Felsefenin konusu, artık ne yalnızca doğa ne de yalnızca insandır; bir biresim olan varlık bilimine dönüşmüştür. Bu varlık bütünlüğü içinde, doğa ve doğa dışı varlıklarla birlikte, etik (ahlak), politik, estetik varlıklar da yer alır.

Platon, "güzel nedir?" sorusuna yanıt arayan ilk düşündürüdür. Estetik karakterli felsefesi yüzyıllar boyunca kendinden sonra gelen kuşakların eğitiminde kullanılmıştır. Dolayısıyla, ona haklı olarak "estetiğin babası" unvanı verilmiştir. Yalnız ne var ki, Platon'un gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemlerinde birbirinden farklı düşünce çağları yaşadığı bilinmektedir. 1. Sokratik dönem; hocası Sokrates'in etkisinde olduğu dönemdir. Bu devrede erdem, cesaretin ve güzelin ne olduğunu araştırır, İdeayı, lojik bir anlayışa kavramsal olarak açıklamaktadır, 2. Ontolojik dönem; değişmeyen hakiki varlık (ontos) yani töz'e ulaşır, nesnelerin gerçek prototiplerinin idealar dünyasında olduğunu ve onları ancak zihin yoluyla (intellect) kavrayabileceğimizi savunur, 3. Yaşlılık dönemi; Pythagorasçılık'ın etkisi altına girer, idealar metafiziğindeki gerçeği, daha çok sayı ve ölçü olarak algılamaya başlar [3].

Platon'un sanata ilişkin değerlendirmelerine geçmeden önce felsefi görüşlerini kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

Platon'a göre varlık türlerinin ve bireylerin sayısızca ideası vardır. "İdea", "Bilgi", "İyi", "Güzel" ve "Doğru" aynı şeylerdir. Doğruluk ve gerçeklik, sevgi (eros) noesis (usavurma) ile bilinebilir. Bilgi, önceden bilinen, görünen bir nesnenin yeniden anımsanmasıdır. Bu anımsama (anamnesis) ruhta olur ve biz buna bilgi deriz. Duyuların üstünde yer alan evren, İdealar Evrenidir. Onun bilgisi (episteme) kesin bir bilgidir ve mantıksal bir ilkeye (logos) dayanır. Çelişkiden, yanlışlıktan ve kuşkudan kurtulmak ancak dialektik ile olur. Devletin ereği, bireysel değil toplumsal mutluluğu sağlamaktır ve üç temel görevi vardır: Eğitim, Savunma, Yönetim. Toplumu oluşturan kesimler üç tabakadan meydana gelir; en üst tabakada yöneticiler vardır: Bunlar, öğreten, bilen, düzenleyen bilge kişilerdir. Orta tabakada koruyucular bulunur: Bunlar da barış ve güvenlik ile görevli yiğit kişilerdir. En alt tabakada ise besleyiciler vardır: Bunlar da genel kurallara uyan üretimden sorumlu kimselerdir. İnsan, Platon'a göre bilgeliği, ünü ve varlıklılığı seven bir yaratıktır. Bunlarda eğitimle dengeli bir biçimde sağlanabilir. Gençler, bilgelikten kaynaklanan erdemlere göre yetiştirilmelidir. Onların ruhsal gelişimleri için müzik ve şiir, kafaca gelişimleri için matematik ve mantık,

bedensel gelişimleri içinse spor öğretilmelidir. Matematik kalıcı olanın bilgisidir. Oluşun (genesis) bilgisini taşıyan sanı (doxa) dır. Özün bilgisi (ousia) ise düşüncedir (noesis). Ona göre yaratma (poiesis) bir yoktan var etme (creation) değil elde bulunanı biçimlendirmedir. İyi ideasına göre düzenlenen doğa da yetkinliğin en son aşamasıdır [4].

İçinde yaşadığımız nesnel dünya, sürekli akış içinde olan göreceli bir dünyadır. Platon, Heraklit'in akış kuramını, Sofistlerin relativizmini kabul etmekte ancak bu dünyanın bilgisine sahip olmak için değişmeyen kavramsal yapılara ya da standartlar dünyasına ihtiyaç olduğunu düşünmekteydi. *İdealar Dünyası* olarak adlandırdığı bu değişmeyen dünya, yaşadığımız dünyadaki nesnelere öz ve biçim olarak varlık nedenleridir. Nesnelere ya da fenomenler yani içinde bulunduğumuz dünya, idealar dünyasının yetkin olmayan birer kopyası ya da taklidir. Öyleyse mutlak gerçek, kavramsal olan *idealar dünyasıdır* [5].

Platon, *Şölen* (Symposion) dialogunda, sanata ve sanatçıya karşı olumlu bir tavır sergilemiş ve daha çok (poiesis) yaratma olarak değerlendirmişse de, *Devlet*'te olduğu gibi genel anlamda sanatı, bir yansıma, benzetme veya taklit (mimesis) olarak görmüştür. Sanatçı, görünen dünyayı, bu dünyanın nesnelere ve insanların görünümüne olabildiğince sadık kalarak yansıtır ya da yansıtmalıdır görüşü; eski Yunan'da yaygın olarak bilinen benzetmeci bir anlayıştır.

Bu görüşe göre, sanatçının ortaya koyduğu sanat yapıtı, ontolojik olarak değerlendirilmekte ve ancak 3. dereceden kopya olarak görülmektedir. Zaten kopya olan nesnel dünyanın, sanatçı da daha kötü kopyasını (taklidini) yapmaktadır. Platon'un *Devlet* (10.Kitap) diyalogunda bu konuyla ilgili bir ayna benzetmesi yer almaktadır. Sokrates, Glaukon'a ressamın yaptığı işi şöyle anlatmaktadır:

“ - İstersen bir ayna al eline dört bir yana tut. Bir anda yaptın gitti, güneşi, yıldızları, dünyayı, kendini, evin bütün eşyasını, bitkileri, bütün canlı varlıkları.

- Evet, görünürde varlıklar yaratmış olurum, ama hiçbir gerçekliği olmaz bunların.

- İyi ya tam üstüne bastın işte düşüncemin; çünkü bu türlü varlık yaratan ustalar arasına ressamı da koyabiliriz değil mi?” [6].

Ressamın işinin dünyaya ayna tutmak olduğunu belirten Platon, daha sonra şairin de ressamdan farklı olmadığını belirtmektedir.

Tragedya şairinin yaptığı da bir tür benzetmedir. Yukarıdaki diyalog bir sedir benzetmesiyle devam eder; bir sedirin resmini yapan ressam, gerçek sedirin değil marangozun yaptığı ve zaten gerçekliği olmayan bir görünüşün resmini yapar. Ressamın tablosunda görünen sedir kopyanın kopyasıdır. İlk olarak sedir *ideası* gelir, sonra marangozun yaptığı sedir (*eidola*) nesnesi, üçüncü olarak da sedirin resmi gelir. Platon'a göre mimesis etkinliğiyle gerçek varlığa hiçbir zaman erişilemez. Sanatçılar yalnızca birer benzetmeciler ve gerçeğin kendisine ulaşamazlar. Bunun nedeni ise sanatçının bilgisizliğine dayanır. Gerçek varlık hakkında bilgisizdir. Sanatçı, sanı ile mimetik objelere yönelir. Onların arkasındaki gerçek güzelliği göremez. Çünkü sanıların ötesindeki gerçek bilgiye (episteme) yalnız akıl yoluyla ulaşılabilir. Platon'a göre akla dayanmayan sanat yetisi, duyu ve heyecanlarımızla yani ancak taşkın yanımızla açıklanabilir. Sanatçının olduğu kadar izleyici de bu coşkun duyu selinin içinde bulur kendini. Bir doxa olarak sanat insanları aldatan baştan çıkarıcı bir taklit etkinliğidir sadece [7].

Gerçeklik (hakikat) ve güzellik gibi kavramlar aynılaştırılıp tek ideal varlık olarak değerlendirildiğinden, sanat eserinde de bilgi içeriği aranmıştır. “Bir resim renk ve biçimin dışında ne ifade eder?” Sorusu içerikçi bir anlayışın ürünüdür [8]. İlk olarak Platon'un ortaya koyduğu *idealist-içerikçi* estetik görüş, bundan sonra akıl devleti (ideal devlet) içinde sanatın yerini sorgulamaya başlamıştır. Platon'un, ünlü şair Homeros'la çatışması ve edebiyatı, felsefeye rakip olarak görmesi hep bu sebeptendir.

Platon'a göre, her şair ve yazar gibi Homeros da bilge bir kişi değildir; görüşüne itibar edilmemelidir. Çünkü şairler ve yazarlar savaş, devlet yönetme ve yasa çıkarma gibi konuları bilmezler. Hiçbir savaş, şairlerin öğütleriyle kazanılmamıştır. Şairler, yazarken de akla dayanmaz, bir tür esinlenme yoluyla yapıtını ortaya koyar. Yazdığının anlamını kendi de bilmez. Dolayısıyla edebiyat sanatı öğretici olamaz, bize gerçekleri bildirmez. Platon, *bilgiselliğin* dışında sanatı bir de *ahlak* bakımından zararlı görmektedir. Tragedya, komedi ve destanlarda, kötü kişilerin taklidinin yapılması, tanrıların ve büyük kişilerin onlara yakışmayacak davranışlar içinde sergilenmesi gençleri olumsuz etkiler. Öykünmeye yöneltilen gençler zamanla taklit ettikleri şeylere alışır ve kişilikleri zarar görür [9].

Platon, ideal devlet kurma uğruna sanatı küçümsemiş hatta aşağılamış olsa da *sanat-*

devlet, sanat-toplum arasındaki ilişkiyi ilk keşfeden düşünürdür. "Sanatın toplumdaki yeri nedir ve ne olmalıdır, sanat toplum için yararlı mıdır?" gibi sorular günümüzde de tartışılmaktadır. Platon, Homeros'la uğraşırken, sanatın toplumsal gücünü fark etmiş, belki de bu güçten biraz ürkmüş olmalıdır. Çünkü gençlerin eğitiminde kullanılabilecek denetimden geçmiş bir tür güdümlü sanatın devlet içinde yer almasına razı olmuştur. En iyi sanat toplumsal sanattır mantığıyla, sanata *sansür* uygulayan ilk düşünür yine Platon'dur.

İçerikçi bir güzellik anlayışına sahip olan Platon, yaşlılık evresinde, Pythagorasçılığın etkisiyle *biçimselliğe* yönelmiştir. Bu anlayışla; güzel olarak nitelenen objede, sanat yapıtında veya doğa varlıklarında, matematiksel ölçü oran- orantı, simetri ve bunların bir sonucu olan uyum (*harmonia*) aranmaktadır. Platon, matematiksel bilginin değişmezliğinden etkilenmiş olmalıdır. Platon'un bu evresi aslında öğrencisi Aristoteles'in düşüncelerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır diyebiliriz; çünkü Aristoteles, güzelliğin bir ölçüsü (büyüklüğü) olduğunu ileri sürer [10].

2. Aristoteles (İ.Ö. 384-322) ve Poetika

Platon'un öğrencisi olan **Aristoteles**, akılcı (rasyonalist) ve bilimsel yaklaşımlarıyla *mantık* (logic) biliminin öncüsü olmuştur. Mantık ona göre bilimsel çalışma için bir alettir (organon), gerçek yolu gösterecek olan bir araçtır. Eski Yunan felsefesinde Sokrates ve Platon'dan sonra geleneği olan son filozoftur. Felsefi görüşleri ortaçağ boyunca İslamiyet ve Hıristiyanlık dinlerini oldukça etkilemiştir. Çok farklı alanlarda (Matematik, fizik, teoloji, ilk felsefe, etik, siyaset, poetik bilimler gibi) fakat bir sınıflama içinde yaptığı çalışmaları, günümüz temel bilimlerinin çekirdeğini oluşturur.

Aristoteles mantığını üç madde halinde inceleyebiliriz [11].

1. *Gerçek bilgiye ancak tümel önermelerle varılabilir.* Tümel önerme sadece bir araçtır, Platon'da olduğu gibi bir erek değildir. Platon'da bilgi Tümele (ideaya) ulaşınca bilgi olur. Aristoteles'in asıl bilmek istediği *tekil* olandır. Ona göre tümel (idea) olan tekilerin (nesnelerin) içindedir, onların kavramsal özüdür. Tekili, tümelden bir sonuç olarak çıkarmak bilgiye ulaştırır. (tümdengelim). Bu da ancak *tasım* yani karşılaştırma yoluyla olur.

2. *Bilmek, varlığı olduğu gibi kavramaktır.* Bilgi önermelerle dile getirilir.

3. Kavramları alt alta sıralayıp dizilişinin *tümünü* belirtmek, bize varlık yapısının *bütünü* yansıtacaktır. Varolanı, *madde- form* arasındaki göreceli ilişki ile açıklar. Gerçek bir şey bir formun belli bir maddede kendini gerçekleştirmesidir. Maddede bir olabilirlik, formda bir olmuşluk vardır.

Buradan Aristoteles'in varoluş felsefesine yöneldiğimizde, her şeyin oluşmasında etkili dört neden görürüz;

Bunları bir heykel örneklemesiyle şu şekilde sıralayabiliriz [12]:

I. Maddi neden: (Yapıldığı madde) *Mermer, tunç, ağaç, vb...*

II. Biçimsel (formel) neden: (Düşünsel nedendir); Heykeltraşın usundaki *taslak* veya *proje*.

III. Hareket ettirici neden: (Devindirici güç) *Eller, kollar, aletler*.

IV. Amaçsal ya da final neden: Gücü harekete geçirecek olan *heykel yapma niyeti*.

Aristoteles mantığını ve varlık felsefesini kısaca inceledikten sonra sanat felsefesine bakışını, bu konuda tek ve etkili yapıtı olan *Poetika*'da bulabiliriz. Günümüze eksik olarak gelmiş veya tamamlanmamış bu çalışmada, yaratma eylemini (*poiesis*), felsefi bir disiplin olarak ortaya koyamamıştır. Sanat teorisi için çok önemli olan bazı düşünceleri ise dağınık halde yer alır. Aristoteles, *Poiesis* (yaratma) kavramı üzerine bir sanat felsefesi oluşturmak yerine, *Mimesis* kavramını ele almıştır. İsmail Tunalı, Aristoteles'in *Poiesis*'i bir çıkış noktası olarak görmemesini, estetik tarihi açısından bir talihsizlik olarak değerlendirmekte; eğer görmüş olsaydı, *estetik*** daha antikitede, bu günkü

** Estetik: Terminolojik köken bakımından estetik (*Aesthetica*) sözcüğü eski Yunanca'dan gelmektedir. Dış dünyayı algılamada neyin etkin bir görev üstlendiğini göstermek bakımından duyum ve duygulara başvurmak gerektiğini belirten bir terimdir. Genel olarak çeşitli algılama ve duyum, (his, hissetmek) gibi vücudun etkinliklerini (*Aisthanesthai*) ve duygu, duyum (*Aisthesis*) gibi sonuçlarını işaret eden sözcüklerden türetilmiştir. Estetik, sözcüğü 18.yüzyıla gelene değin pek çok filozofun kitaplarında yer almıştır ancak bağımsız bir bilgi alanının adı (güzellik bilimi, *Aesthetica*) olarak ilk kez kullanan (1750) aydınlanma çağı filozofu Baumgarten olmuştur. (Bak; Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi)

"Estetik yalnızca sanattaki güzeli, dolayısıyla yalnız sanat felsefesini değil, doğadaki güzeli de kapsar; bu bakımdan sanat felsefesi, estetiğin ancak bir bölümüdür. Estetiğin diğer bölümleri ise sanat sosyolojisi, sanat psikolojisi gibi disiplinlerdir. Öte yandan güzel nesneyi değil aynı zamanda güzelin

modern anlamıyla felsefi bir disiplin olma özelliğine kavuşmuş olurdu şeklinde bir yorum getirmektedir [13].

Poetika'da bir taklit sanatı olan trajik şiir (tragedya) ele alınmıştır. Aristoteles taklidi (mimesis), hocası Platon'dan çok farklı algılamaktadır. Platon'a göre sanatsal taklit, özellikle de tragedya sanatı, tutkuları besleyen, insanı gerçekten uzaklaştıran, coşkusal ve esrik bir sanattır. Aristoteles'e göre ise, sanatlar genelde değerlidirler; çünkü onlar doğadaki eksiklikleri giderirler, toplumdaki kusurları onarırlar, ahlaksal katkısından dolayı da tragedya hem moral bir yarar sağlamakta hem de bilgi vermektedir. Aristoteles, mimesis'i insanın doğasında var olan temel bir *içtepi* olarak görmekte ve insanın daha çocukluğundan itibaren öğrenmesinde taklidin, etkin bir rolü olduğunu düşünmektedir. Ayrıca, içtepi kadar insani olan diğer bir özelliğin de sanat yapıtı karşısında duyulan *hoşlanma* olduğu ve hatta insanın tiksinti duyduğu insan, hayvan cesetlerinin resimlerinden bile hoşlanacağı bunun ise öğrenmeye bağlı olduğu Poetika'nın dördüncü bölümünde açıklanmaktadır [14].

Poetika'nın daha ilk bölümünde, Aristoteles'in taklit araçlarının farklılığı bakımından sanatları sınıflandırdığını görmekteyiz. Bazı sanatlar *renkler ve figürler* aracılığıyla taklit eder, bazı sanatlar *ses* aracılığıyla taklit eder; dolayısıyla bu sanatların tümünde taklit ya *ritm* ya *söz* ya da *harmoni* aracılığıyla gerçekleşir. Taklidin tarzı bakımından da sanatlar arasında bir ayrıma gitme söz konusudur. Bu da *hikaye etme* ve *hareket halinde gösterme* (tiyatro) belirtilmektedir. Son olarak taklidin yöneldiği obje bakımından da sanatları birbirinden ayırırlar. Bu durum objenin taşıdığı ahlaki (etik)özellekle ilgilidir. Eğer taklidi yapılan insan, iyi bir insansa, taklit de iyi yani ahlaki olacaktır; taklit edilen insan kötü ise, ortaya çıkan yapıt ahlaki yönden kötü olacaktır. Bu ayrım, özellikle tragedya ve komedy arasında açık bir şekilde görülür. Tragedyada, ortalamadan daha iyi karakterler taklit edilir, komedyada ise ortalamadan daha kötü karakterler taklit edilmektedir. Burada taklidi yapan sanatçının (şairin) karakterinin, taklit ettiği kişinin karakteriyle uyumlu olduğu, yani iyi sanatçı, iyi kişileri taklit eder, kötü sanatçı da kötü kişiyi taklit eder saptaması elbette ki büyük

bir yanılgıdır. İyi ve güzelin (kalo-kagathia) birbirine bağlı tek yapı olarak görüldüğü düşünce sistemi içinde, estetikle ahlakın aynılaştırılmasını da doğal karşılamak gerekiyor. Ancak yine de Aristoteles, tutucu ahlak savunucuları gibi biçime takılmamış, sanatta nihai hedef olarak iyiyi aramıştır [15].

Aristoteles, sanat yapıtının parçalar arasındaki uyumdan (kompozisyon), hatta zorunlu bağlantı ve düzenden oluştuğunu belirtir. Aristoteles için *güzel*, düzen ve ölçü (ordo-taxis) demektir. Büyüklük ve küçüklüğün bir sınırı bulunmaktadır. İnsanın algılama gücüne bağlı olarak nesnel güzelliğin de ölçü bakımından bir sınırı olmalıdır. Bunu da normal büyüklük ve normal küçüklük olarak belirtmiştir. Güzellik, ona göre matematiksel yasalara uygun olmak zorundadır, yani keyfe bağlı veya akıl dışı olamaz. Ayrıca, simetri ve düzen de içermelidir. Bu konu Poetika'nın yedinci bölümünde ele alınmıştır: Aristoteles, tragedyaı "tamamlanmış, bütünlüğü olan bir eylemin taklidi" olarak tanımlar ve belli bir büyüklüğünün olduğunu belirtir. Aynı şekilde güzel de "düzene ve büyüklüğe" bağlıdır [16].

Kuramcıların, Poetika'nın dokuzuncu bölümüne atıfta bulunarak üzerinde durdukları önemli konulardan biri de Aristoteles'in şair ile tarihçi karşılaştırmasıdır. Aristoteles'e göre; tarihçi gerçekten olanı, şair ise olabilir olanı anlatır (kurgular)ve ayrıca şiir genel olanı, tarih metinleri ise tek olanı anlattığından; şiir daha değerli ve felsefeye daha yakındır. Burada sanatın (şairin), gerçeklik kategorisinin dışına çıkabileceği vurgulanmaktadır ki; bu da bize Aristoteles'in, mimesis'i katı bir benzetmecilik olarak algılamadığını gösterir. Bu konuda birbirini destekler gibi görünse de farklı yorumlar bulunmaktadır. İsmail Tunalı, "Mimesis , yalnızca olana değil olması lazım gelene (gerekene) de yönelebilir. ....olması gerekenden kastedilen, gerçeğin üzerinde, düşünülen, tasavvur edilen yani *ideal* olandır. Böyle bir şey yetkin olmasından ötürü gerçeklikten üstündür. ... ideali yansıtan güzel bir portre veya heykel olabilir. ... olması gereken kategorisi Aristoteles'i *idealist sanat* anlayışına götürmüştür"[17] şeklinde değerlendirmektedir. İnci San'ın yorumu ise, " ... mimesis basit bir taklitten çıkmakta, üretmek ve yaratmak şekline bürünmektedir. ... şairin yaptığı şey basit bir taklit değil yaratıştır." [18] Sanırım İnci San, *creative* anlamda bir yaratma eylemini kastetmemiştir. Aristoteles'e göre İdeal güzel sanat yoluyla yeryüzünde gerçekleştirilebilir olsa bile, ahlak ve ölçü gibi sınırlayıcıların olduğu bir ortamda *yaratıcılıktan* söz etmek olanaklı değildir, ancak kusursuz bir

öznel ve tinsel yaşanışını ve yaratılışını da içine alır. Gerçekten de güzel ve sanat , Platon'dan beri felsefi düşüncenin konusu olmuştur." (BOZKURT, Nejat, *Sanat ve Estetik Kuramları* (II. Baskı), Sarmal Yayınevi

üretimden söz edilebilir. Bu konunun geniş bir yorumu, başka kategoriler de eklenerek İsmail Tunalı tarafından yapılmıştır (Bakınız, Grek Estetik'i).

Aristoteles'e göre sanat, mimesis ile başlar, **katharsis** (arınma) ile son bulur diyebiliriz. Poetika'da Katharsis, sanatın işlevi yönünden değerlendirilen bir kavramdır. "Tragedyanın ödevi, uyandırdığı acıma ve korku duygularıyla ruhu tutkularından temizlemektir." [19] Burada, sanat yoluyla izleyiciyi kötü duygulardan arındırmak yani psikolojik olarak rahatlatma vurgulanmaktadır. Belki, bir haz alma durumundan da söz edebiliriz; ancak bu estetik bir haz değil, ereği bakımından etik bir haz olacaktır. Çünkü; yukarıda da vurguladığımız gibi estetikle ahlak (güzel-iyi) birbirinden bağımsız değildir ve idealizmin ruhunda da iyiye ulaşma gibi ahlaki bir hedef vardır. Doğaldır ki; Aristoteles de katharsis'i sanatın ahlaki görevi olarak algılamıştır. Günümüzde, arınmanın, sanat izleyicisinde olduğu kadar sanatçıda da gerçekleştiği yönünde yorumlar bulunmaktadır [20].

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Platon, bilgi kuramı ile kavranabileceğine inandığı, mutlak "güzel-gerçeklik-iyi" yi (ideaları), dünya dışında var olan metafizik bir değer olarak görmekte, ancak bundan pay alan nesnelere güzelliğinden söz edilebilir demektir. Aristoteles, bunu yeryüzünde hatta içimizde olduğunu savunur ve güzelliği sanat yapıtının ya da doğa nesnesinin bir özelliği olarak ele alır. Yani, Platon'un idealizmi, Aristoteles'de rasyonel bir yapıya yönelmiştir.

Her iki düşünürde ortak olan mimesis kavramının, birbirinden çok farklı biçimde ele alındığını görmekteyiz. Platon, sanatçının birebir taklitten öteye bir şey yapmadığını hatta yapamayacağını ileri sürmekte, onu bilgisizliğinden ve ahlaki zaaflarından dolayı aşağılamaktadır. Aristoteles, mimesis'i insani bir özellik olarak görür; öğrenmemizdeki etkin rolünden dolayı onu yüceltir, sanatçı hayatın anlamını bilen öğretici, üretici kimsedir. Yine Aristoteles'e göre, sanatçının dünyadaki nesnelere yola çıkarak daha güzel şeyler üretebilme yetisi vardır; bu da ideal güzeldir. Platon'da yönemsiz bir biçimde ele aldığı estetik değerler ve sanat olgusunu, Aristoteles'in bir sanat felsefesi araştırmasına dönüştürdüğünü görmekteyiz.

Bunların dışında Platon'un yaşlılık döneminde benimsediği ölçüye dayanan güzellik anlayışı ile Aristoteles'in estetiği arasında bir paralellik kurabiliriz. Yine aynı dönemde Platon'un sanata yüklediği toplumsal

görevle, Aristoteles'in Katharsis'i arasında benzerlik kurmak da olasıdır. İdeal devlet yapısı içinde, sanatın coşkusal yönünden dolayı rahatsız olan ve ahlaki bulmayan Platon, sanata sansür koymanın gerekliliğini dile getirmiştir. Aristoteles ise sanatın üretim ve sunuluş biçimini sınırlamamış ancak önüne varılması gereken ahlaki bir hedef olan katharsis'i koymuştur. Devlet ve toplumsal ahlakın zarar göreceği iddiasıyla günümüzde de sanata sansür uygulanmaktadır.

Sonuç olarak; mimesis, Platon ve Aristoteles tarafından farklı biçimde yorumlanmış da olsa genel anlamda etik kalıpların dışında değerlendirilmediği görülmektedir. Aslında bu sorun (estetik-etik) aydınlanma çağına (18.yy) gelene değin devam etmiştir.

KAYNAKLAR

1. Sanata Giriş ve Estetik, (Komisyon), (1993). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir. s. [2].
2. San, İ. (1985). Sanat ve Eğitim, Ankara Ü.Eğitim Bil.Fak.Yayınları No:151, Ankara. s: [25-26].
3. Tunalı, İ. (1996) Grek Estetik'i, Remzi Kitabevi, İstanbul. s: [25-26].
4. Bozkurt, N. (1995). Sanat ve Estetik Kuramları (II. Baskı), Sarmal Yayınevi, İstanbul. s: [81-83].
5. Turgut, İ. (1991). Sanat Felsefesi, Bilgehan Matbaası, İzmir. s:[16].
6. Plato (1992). Devlet (10.kitap, 596-b), Çeviren: Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Remzi Kitabevi, İstanbul. s: [282-283].
7. Tunalı, İ. Grek Estetik'i, s: [81-85].
8. Tunalı, İ. Grek Estetik'i, s: [86].
9. San, İ. Sanat ve Eğitim, s: [28].
10. Turgut, İ. Sanat Felsefesi, s: [22].
11. Gökberk, M. (1979). Felsefenin Evrimi, Mili Eğitim Basımevi, İstanbul. s: [11-12].
12. Turgut, İ. Sanat Felsefesi, s: [25].
13. Tunalı, İ. Grek Estetik'i, s: [97].
14. Aristotle, Poetika, (Çeviren: İsmail Tunalı),Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, s: [16].
15. Tunalı, İ. Grek Estetik'i, s: [99-104].
16. Aristotle, Poetika, s: [27].
17. Tunalı, İ. Grek Estetik'i, s: [106-107].
18. San, İ. Sanat ve Eğitim, s: [31].
19. Aristotle, Poetika (6.Bölüm), s: [22].
20. Tunalı, İ. Grek Estetik'i, s: [116].